

19. Российский государственный архив социально-политической истории, г. Москва, ф. 670, оп. 1, дело 15, 212 л.
20. Берхин И. Б. Экономическая политика советского государства в первые годы советской власти / И. Б. Берхин. – М.: Наука, 1970. – 240 с.
21. Альский М. Наши финансы за время гражданской войны и НЭПа. – М.: НКФ СССР, 1925. – 184 с.
22. Шмелев К. Ф. Денежное обращение в России в годы войны и революции (1914-1921 гг.) / К. Ф. Шмелев // Денежное обращение и кредит. Т. 1. Денежное обращение в России в годы войны и революции (1914-1921 гг.). – Петроград, 1922. – С. 11-29.
23. Туган-Барановский М. И. Влияние войны на народное хозяйство России, Англии и Германии // М. И. Туган-Барановский. Первая мировая война в оценке современников: власть и российское общество. 1914-1918 : в 4 т. Т.3: Либеральный взгляд на войну: через катастрофу к возрождению. – М.: Политическая энциклопедия, 2014. – С. 287-326.
24. Юровский Л. Н. Денежная политика Советской власти (1917-1927) / Л. Н. Юровский // Л. Н. Юровский. Избранные статьи. – М., 1927. – С. 29-349.
25. Механик С. Финансово-кредитные проблемы в период национализации промышленности в СССР / С. Механик. – М.: Госфиниздат, 1957. – 304 с.
26. Гимпельсон Е. Г. "Военный коммунизм": политика, практика, идеология / Е. Г. Гимпельсон. – М.: "Мысль", 1973. – 296 с.
27. Преображенский Е. А. Бумажные деньги в эпоху пролетарской диктатуры // Е. А. Преображенский. – Преображенский Е. А. Архивные документы и материалы: 1886-1920 гг. – М.: Главархив Москвы, 2006. – С. 599-645.

Глибищук Н. В. Политика "военного коммунизма": финансовый аспект.

В своей статье автор анализирует финансовый аспект политики "военного коммунизма" и его особенности. Также рассматриваются дискуссионные вопросы этой социально-экономической доктрины, которая реализовывалась советской властью на протяжении 1918-1921 гг. Автор пытается подать свой взгляд на причины введения "военного коммунизма". Особенное внимание акцентируется на влиянии и значении этого аспекта в победе большевиков над своими противниками в Гражданской войне.

Ключевые слова: "Военный коммунизм", большевики, эмиссия, Белое движение, Гражданская война в России.

Hlibishuk N. V. Policy of the "War communism": financial aspects.

The author analyzes the financial aspects of the „War communism” policy and its features. Furthermore, the questions of the social-economic doctrine which were realized by the Soviets during the period between 1918 and 1921 are examined. The author tries to present his views on the reasons for the introduction of "war communism". The main focus is made on how these financial aspects exerted influence on and led to the Bolsheviks' complete victory over their enemies in the Civil war, at the end.

Keywords: "War communism", Bolsheviks, emission, White movement, Civil war in Russia.

УДК 37.014(477.54)"1919/1921"

Д. О. Цепков

СТРУКТУРА ХАРКІВСЬКОГО ГУБЕРНСЬКОГО ВІДДІЛУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ У 1919–1921 РОКАХ

У статті досліджується структура губернського органу управління освітою у Харківській губернії під час встановлення радянської влади в 1919-1921 роках. Аналізуються основні етапи створення радянських органів управління освітою на Харківщині. Визначаються основні структурні елементи Харківського губернського відділу народної освіти, їх функції та напрями діяльності.

Ключові слова: губернський відділ освіти, управління освітою, освітня політика, радянська влада, народна освіта.

Для вивчення оптимальних на сучасному етапі розвитку українського суспільства форм і методів реформування управлінських процесів у галузі освіти слід, насамперед, проаналізувати спадщину, наявний стан і структуру органів управління освітою. Завдання щодо проведення освітньої політики в Україні покладено на державні органи, тому для вивчення тих чи інших трансформацій у галузі освіти певного періоду потрібно дослідити структуру та функції державних органів освіти як загальнодержавних, так і місцевих.

Одним із складних і вирішальних періодів національно-визвольних змагань 1917-1921 років став період остаточного утвердження радянської влади в Україні. На цьому етапі починається формування нової радянської системи управління освітою в Україні. Важливе значення має дослідження поставленої проблеми на Харківщині, яка була центром військово-політичної боротьби більшовиків, місцем перебування українського радянського уряду та центрального органу управління освітою і культурою в Україні.

Радянська історіографія широко досліджувала особливості становлення радянської системи освіти в Україні загалом, але майже не торкалася питань структури місцевих органів управління освітою. Серед таких досліджень слід назвати праці Г.І. Ясницького [1] та І.Д.Золотоверхого [2]. Серед сучасних досліджень варто відзначити праці Н.В.Іванової [3] та Н.А.Сорочан [4], в яких подано загальну характеристику радянських органів управління освітою в Україні часів національно-визвольних змагань та шляхи становлення радянського державного апарату управління освітою на місцях.

Метою статті є дослідження процесу створення основних структурних підрозділів у складі Харківського губерньського відділу народної освіти в 1919-1921 роках.

28 листопада 1918 року було створено Тимчасовий робітничо-селянський уряд, який у своїм маніфесті головним завданням проголосив відновлення радянської влади в Україні. На початку січня 1919 року була відновлена радянська влада у Харкові. 29 січня 1919 року Тимчасовий робітничо-селянський уряд було перейменовано в Раду народних комісарів, а відділ народної освіти в Народний комісаріат освіти. Наркомос України, його структура, система державних органів управління й органів громадського самоврядування формувалися на зразок Наркомосу РСФСР. Головною метою Наркомосу України було проведення шкільної реформи, як це було зроблено в Росії. Але одним з нагальних питань, яке необхідно було розв'язати насамперед, було питання формування місцевого державного апарату управління освітою. Наркомос затвердив важливі нормативні документи, що регламентували діяльність органів управління освітою на місцях: "Положення про місцеві органи народної освіти" та "Інструкція по організації Губерньського відділу народної освіти"[5, с.234-235]. Ще одним важливим актом у справі управління середніми навчальними закладами освіти став декрет Ради народних комісарів УСРР від 1 лютого 1919 року "Про середню школу".

На початку 1919 року відновився процес формування радянських органів управління освітою та культурою на Харківщині. Губерньський відділ народної освіти (далі - Губвно) був організований протягом січня-лютого 1919 року. Він розташувався за адресою вулиця Садово-Куликовська 9/2 (тепер вул.Дарвіна) [6, арк.1].

Губвно складався з п'яти підвідділів: шкільного, позашкільного, мистецтв, наукового і загального. На чолі кожного підвідділу була колегія з 3 осіб: завідуючий, його заступник та завідуючий шкільною секцією. Кожен підвідділ поділявся на секції. Наприклад, позашкільний підвідділ(організований 10 січня 1919 року) поділявся на п'ять секцій: шкільну, клубну, бібліотечну, лекційну та кінематографічну. На чолі секції був завідуючий, до її складу входили інспектори [7, с. 62].

Процес становлення державних органів управління освітою і культурою на Харківщині був загальмований встановленням у червні 1919 року денікінського режиму, який продовжувався до грудня 1919 року. Остаточне встановлення радянської влади в Харківській губернії відбулося протягом грудня 1919 року, а відновлення місцевих рад та виконавчих комітетів – протягом березня – початку квітня 1920 року [7, с. 63]. 25 березня 1920 року в Харкові відбулася Перша Всеукраїнська нарада завідувачів губерньськими відділами народної освіти, на якій було прийнято схему народної освіти УСРР [3, с. 242].

На початок 1921 року Губвно складався з 8 підвідділів: загальний; організаційно-інструкторський; кошторисно-фінансовий; соціального виховання; політичної просвіти; професійної освіти; постачання; губерньський комітет з охорони пам'яток мистецтва (губкопмис).

Кожен підвідділ мав складну систему секцій, які створювались для диференціації роботи підвідділу. Організаційно-інструкторський підвідділ поділявся на статистичну та інформаційну секції[8, арк.32]. До його складу входили завідувач підвідділом, завідувачі секцій, їх секретарі, два статисти, дослідник та кур'єр. Підвідділ політичної освіти складався з бібліотечної, музейно-виставко-екскурсійної, виробничої пропаганди та клубної секцій. Також до складу цього підвідділу входила педагогічна бібліотека та соціальний музей, на чолі з завідувачами та інструкторами [8, арк.32-34]. Найбільше секцій було у складі підвідділу соціального виховання - 7. Це секція підготовки працівників освіти, шкільно-клубна, дошкільна, охорони дитинства, дитячих будинків, дітей з обмеженими можливостями та секція правового захисту, а також комітет неповнолітніх [8, арк.34-35]. Підвідділ професійної освіти поділявся на такі секції: 1)освіти робітничої молоді; 2)сільськогосподарської освіти; 3)позакласної освіти; 4) соціально-економічної освіти; 5) підготовки робітників просвіти [8, арк.35-36]. До складу губерньського комітету з охорони мистецтва входили археологічна, архівна, архівно-монументальна, музейна, охорони природи та етнографічна секції [8, арк.38-40]. Підвідділ постачання складався з технічної, паливної та транспортної секцій [8, арк.36-37].

Окремо від підвідділів для представництва інтересів національних меншин Харківщини було створено три секції – польську, вірменську та єврейську. Кожна з цих секцій мала додаткову підсекцію дошкільної освіти [8, арк.36].

Щодо кадрового складу губвно, то він не був сталим, часто змінювався. Але в цілому він був схожий у всіх підвідділів. Так, за даними на 7 жовтня 1921 року кожен з підвідділів складався з: завідувача, секретарів, завідувачів секцій та комітетів, інструкторів, кур'єрів та друкарів. Але й були відмінності, пов'язані з виконанням функцій підвідділу. Так, до організаційно-інструкторського підвідділу входили ще два статисти та дослідник, а до складу підвідділу постачання входили ще завідувачі складів (їх у губвно було три), а також їх працівники. Губкопмис мав у своєму складі, окрім завідувачів секцій, ще й завідувачів та працівників музеїв, архівістів, художників, вчених бібліотечарів. Етнографічну секцію очолював М.Ф. Сумцов, а Д.І.Багалій не тільки був на чолі архівної секції, а й був завідувачем центрального історичного архіву. До складу губвно входили коменданти та прибиральниці. Загалом у Харківському губвно на 7 жовтня 1921 року був 291 працівник [9, арк.31-40].

Вивчення документів дозволяє стверджувати, що тенденція до централізації та ідеологізації управління освітою в Україні поступово посилюється. Так, 4 листопада 1921 було видано циркуляр "Про зв'язок партійних організацій з органами народної освіти", в якому наголошувалося, що справа народної освіти в Радянській республіці (зокрема підготовки господарських працівників) є справою глибоко комуністичною. При цьому звертає на себе увагу та обставина, що партійним організаціям у цьому відводилася особлива роль. Зокрема, на керівні посади в освітянській галузі висували кандидатури комуністів. Відділи освіти були підзвітними партійним комітетам, усі важливі заходи з народної освіти попередньо підлягали обговоренню в

партійних комітетів; у всіх заходах в освітніх організаціях обов'язково повинні були брати участь комуністи [3, с. 245].

Отже, починаючи з другого приходу радянської влади до Харкова здійснювалися спроби створення державних органів управління освітою. У січні-лютому 1919 року було створено Харківський губернський відділ народної освіти. Але лише після остаточного встановлення радянської влади наприкінці 1919 року починається створення системи керівництва освітою в губернії, що включала до свого складу підвідділи та секції. Основними тенденціями нової системи управління освітою у Харківській губернії були посилення централізації та зростання кількості структурних підрозділів.

Перспективою подальшого дослідження може бути вивчення кадрового складу Харківського губернського відділу народної освіти у 1919-1921 роках.

Джерела та література

1. Ясницький Г.І. Розвиток народної освіти на Україні (1921–1932 рр.) / Г.І. Ясницький. – К.: Вид-во Київського університету, 1965. – 256 с.
2. Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури(1917-1920 рр.)/ І.Д. Золотоверхий. – К.: Акад.наук УРСР, 1961. – 424с.
3. Іванова Н. Становлення та розвиток радянських органів державного управління освітою в Україні (1917-1920)/Н.Іванова// Вісник Української Академії державного управління при Президентіві України. – К., 1999. – №1. – С.236-250.
4. Сорочан Н.А. Становлення радянського державного апарату управління освітою і культурою на Харківщині в 1917-1920 роках/Н.А.Сорочан. –Збірник наукових праць ХНПУ ім.Г.С.Сковороди. Серія "Історія та географія". – Х.:Майдан, 2005. - №21-22. – С.61-64.
5. Лікарчук І. П. Міністри освіти України : у 2-х т. / І. П. Лікарчук. – К., 2002. – Т.1(1917-1943рр.). - 327 с.
6. Державний архів Харківської області(далі - ДАХО). – Ф. Р-820. –Оп.1. - Спр.11. – 112 арк.
7. Ряппо Я. П. Народна освіта на Україні за десять років революції / Я. П. Ряппо. – К. : Держвидав України, 1927. – 127 с.
8. ДАХО. – Ф. Р-820. –Оп.1. - Спр.122. – 143 арк.
9. ДАХО. – Ф. Р-820. –Оп.1. - Спр.18. – 235 арк.

Цепков Д. О. Структура Харьковського губернського відділу народної освіти в 1919-1921 роках.

В статті досліджується структура губернського органу управління освітою в Харьковській губернії в період встановлення радянської влади в 1919-1921 роках. Проаналізовано основні етапи створення радянських органів управління освітою на Харьковщині. Виділяються основні структурні елементи Харьковського губернського відділу народної освіти, їх функції і напрямки діяльності.

Ключові слова: губернський відділ освіти, управління освітою, освітня політика, радянська влада, народна освіта.

Tsepkov D. O. Structure of Kharkov provincial department of education from 1919 to 1921.

This article discusses educational authorities in Kharkov province from 1919 to 1921. The main period of soviet educational authorities were analyzed. Kharkov provincial department of education's structure, functions and directions of activity were highlighted.

Keywords: the provincial department of education, management of education, educational policy, the Soviet regime, public education.

УДК 94(477):338.2

Л. А. Прилуцька

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БІРЖ ПРАЦІ В РОКИ НЕПУ В УСРР

У статті комплексно досліджено питання організації та діяльності органів по боротьбі з безробіттям. Основним елементом державного механізму регулювання ринку праці в роки непу були біржі праці; саме вони виконували завдання обліку безробітних і регулювання ринку праці. Сьогодні, в умовах трансформації державної системи працевлаштування й зайнятості населення, в умовах створення альтернативних структур, що займаються трудовим посередництвом, варто використати досвід діяльності бірж праці 20-х років з урахуванням позитивних і негативних моментів у їх діяльності.

Ключові слова: безробіття, ринок праці, біржі праці, непу, УСРР.

Феномен безробіття – найбільш гостра проблема, з якою стикається населення України. Оскільки безробіття негативно позначається на економічній стабільності країни та веде за собою цілий ряд негативних наслідків, на сьогоднішній день актуальним є пошук шляхів подолання та методів регулювання цього явища. Це вимагає звернення до історичного досвіду боротьби з безробіттям у країні в роки непу й дає можливість звернутися до апробованих методів надання допомоги безробітним, які свого часу дали позитивні результати.

Основним елементом державного механізму регулювання ринку праці в роки непу були біржі праці. Вони відновили свою діяльність у 1922 році.